

Dobbelt-åget fra Bredmose i Fjends herred

Af John Simonsen

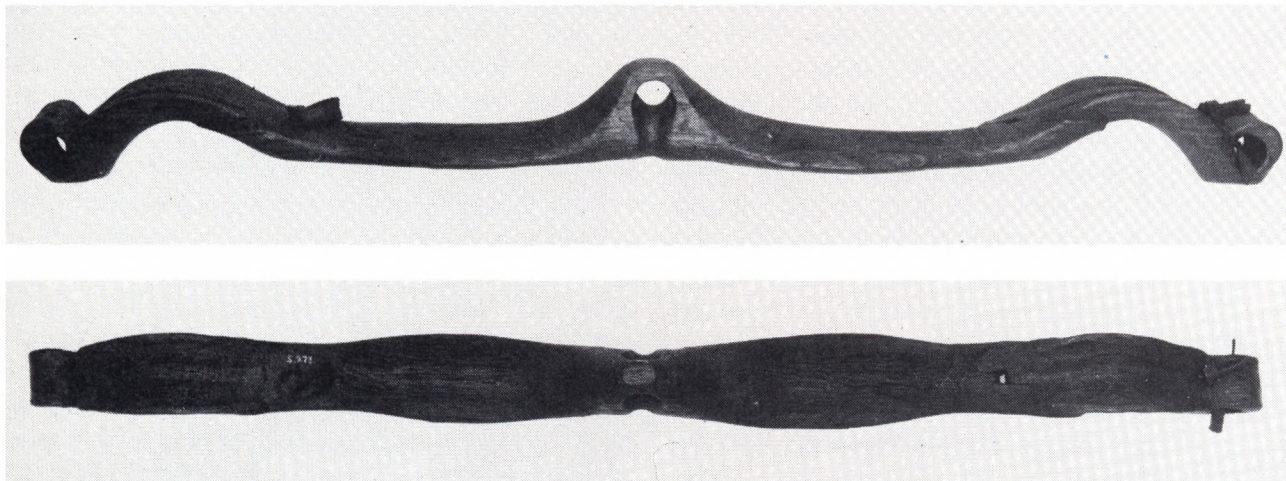
1. Fundomstændigheder

Da arbejdsmand Marius Just Pedersen og Christian Nielsen i foråret 1948 var i færd med at grave tørv i Bredmose i Fjends, stødte de en dag i to meters dybde på, hvad der skulle vise sig at være et velbevaret og fint forarbejdet trækåg fra jernalderen (fig. 1). Der blev sendt bud til Skive Museum, og repræsentanter for dette fik fundet overdraget (1).

Fundstedet er en lille mose på den tidligere Lundgaardshede, der via en bæk er forbundet med Jordbro å med udløb i Hjarbæk fjord. Mosen ligger ca. 8 km sydøst for Skive.

Finderne kunne senere, ifølge museumsforstander J.C. Krogh, oplyse, »at fundet blev gjort i den nordlige del af mosen i vestsiden. De traf her på et meget dybt hul, der faktisk var at ligne med en gryde, idet sandbunden gik op til begge sider. Mosen var her meget blød, og de havde megen besvær med at grave der.

Fig. 1. Bredmose-åget. Set fra siden og fra oven. Et stykke af en læderrem findes i det vertikale hul til højre for nakkebuen i venstre side (jfr. fig. 3 A). Et ombøjet stykke af en læderrem findes desuden i det vertikale hul til højre for buen i højre side (jfr. fig. 3 C). Skønt det ikke fremgår af sagens akter på museet, forekommer det sandsynligt, at disse læderremme er fundet således isiddende. Foto: Mogens Hartmeyer. Ca. 1:7,5.

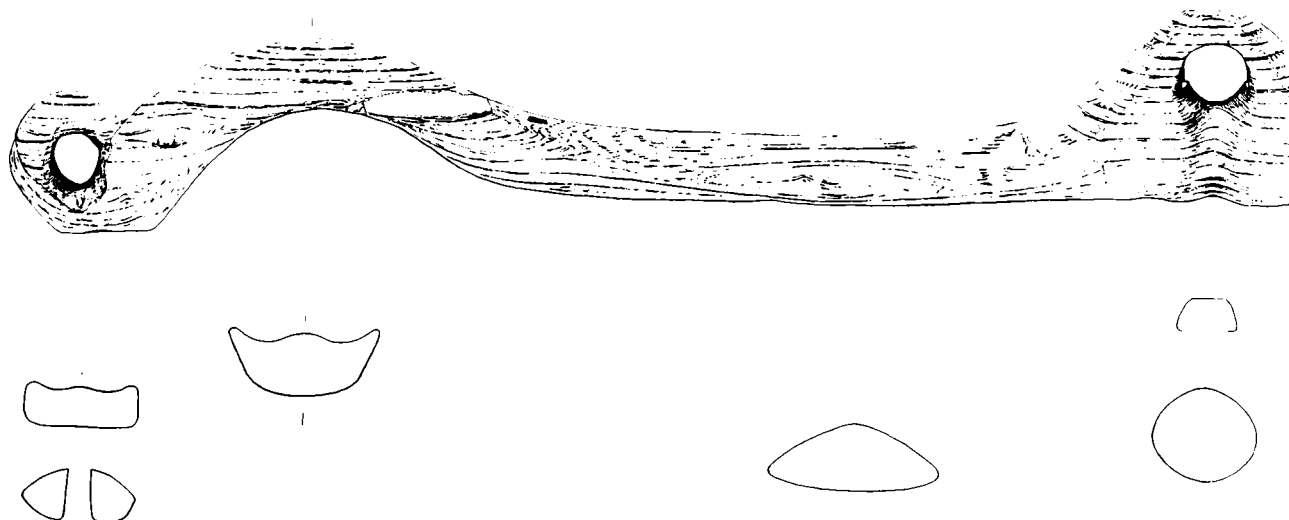

Fig. 2. Bredmose-ågets ene halvdel og nogle tværsnit af denne del. Det vertikale hul til venstre for nakkebuen, som læderremmen omkring trækdyrets hals har gået igennem, er let skrånende. Derfor ses dette hul kun i den nedre del af tværsnittet. Tegning: Ole Askgaard. 1:4.

De gravede på stedet (i »gryden«) ca. et år, hvorpå de flyttede et andet sted hen, men her fandt de intet» (2).

Mosen var forpagtet af Jens Martin Skov, som oplyser om flere fund fra samme del af mosen. »Samme sted blev der også fundet en del træsager, mest årer. Hvor disse ting er blevet af, husker han ikke. – Da arbejdsholdet flyttede hen til et andet sted i mosen, fandt (de) ikke noget mere«, skriver Krogh i en udtalelse om fundet (3).

2. Beskrivelse og datering

Åget, som var knækket i begge ender, er konserveret og restaureret på Nationalmuseet. Længden er ca. 127 cm. Formgivningen er udtalt symmetrisk (fig. 1-2). Midterpartiet er smalt, men udvides elegant i højden

og er forsynet med en cirkulær gennemboring. De to buede dele af åget er også meget fint udformet. Undersiden er let konvex, mens oversiden er udskåret således, at dette parti har høje sidekanter og i midten en buet, lav rygning. Dette har foruden den rent dekorative effekt også givet åget en større styrke her.

Yderst i hver side findes en omtrent cirkulær gennemboring med en diameter på ca. 2,5 cm. Partiet omkring disse huller er smukt udformet. Det virker som om, de yderste snipper af åget er bøjet opad og tilbage, hvorved de danner to runde huller. Det er ikke utænkeligt, at disse yderste dele skal efterligne metalbeslag.

Med stor sikkerhed har håndværkeren formået at give det slanke åg dristigt svungne linier samtidig med, at der fastholdes en funktionel og meget stram symmetri i forhold til såvel tværakse som længdeakse. Det vidner således om en meget veludviklet tradition inden for træhåndværket. Den elegante udførelse og den forholdsvis lette konstruktion lader samtidig for-

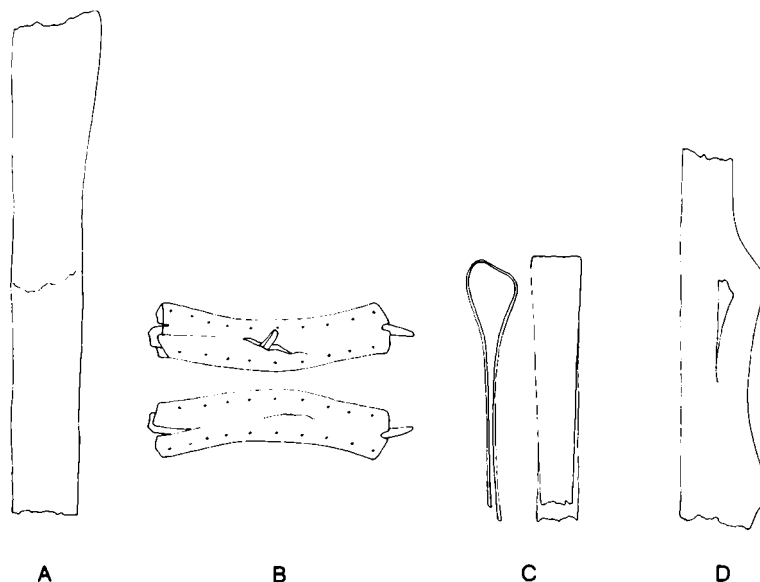

Fig. 3. Læderstykker fundet sammen med Bredmose-åget. Stregtegningen er udført uden at af læderstykkerne (A og C) har kunnet tages op af hullerne i åget. Tegningen er derfor let skematiseret. A og C synes at være rester af remmene omkring trækdyrenes hals. C er ombøjet og stykket B synes ført igennem det derved dannede øje. B består af en bredere læderstrimmel, som er omhyggeligt bøjet sammen og syet omkring et par smalle lædersnore. Der ses endnu rester af sytråden. Funktionen af stykket D er uvis. Tegning: Ole Askgård. 1:2.

mode, at trækåget har været bestemt til finere brug.

Dobbelt-åget er fremstillet i ahorn. Det er ifølge E. Tellerup udskåret i ét stykke parallelt med årernes retning, således at træstammens marv skulle have været 1,5-2 cm over ågets højeste punkt (4).

Åget har skullet anbringes hen over nakken på to trækdyr. Det synes at have været fastgjort ved hjælp af læderstrimler, hvoraf nogle småstykker er bevaret (fig. 3). Disse har formentlig været ført omkring halsen på

dyrene og igennem de små firkantede huller, som findes på hver side af de buede partier af åget. De store, omtrent cirkulære gennemboringer yderst i hver side har formentlig været beregnet til at føre en art tømme igennem. Fra midterpartiet har åget kunnet forbindes med en trækstang. Konstruktionen og sliddet her viser, at trækstangen har været bundet til åget (fig. 2).

Sophus Müller omtaler i en artikel fra århundredskiftet flere ret velbevarede åg fundet i jyske moser (5). Det drejer sig om fund fra Jordrup sogn, Sevel sogn, Dejbjerg sogn og Finderup sogn. Ganske kort kan det nævnes, at i hvert fald de tre førstnævnte er ret ens. De har f.eks. et mere lige forløb på undersiden og savner den høje nakkebue, som findes på Bredmose-åget. I stedet er der på oversiden to »knæ« i hver side. Denne forskel i formgivning må skyldes, at disse åg frem for at hvile på trækdyrenes (oksernes) nakke har været bundet fast til hornene (6).

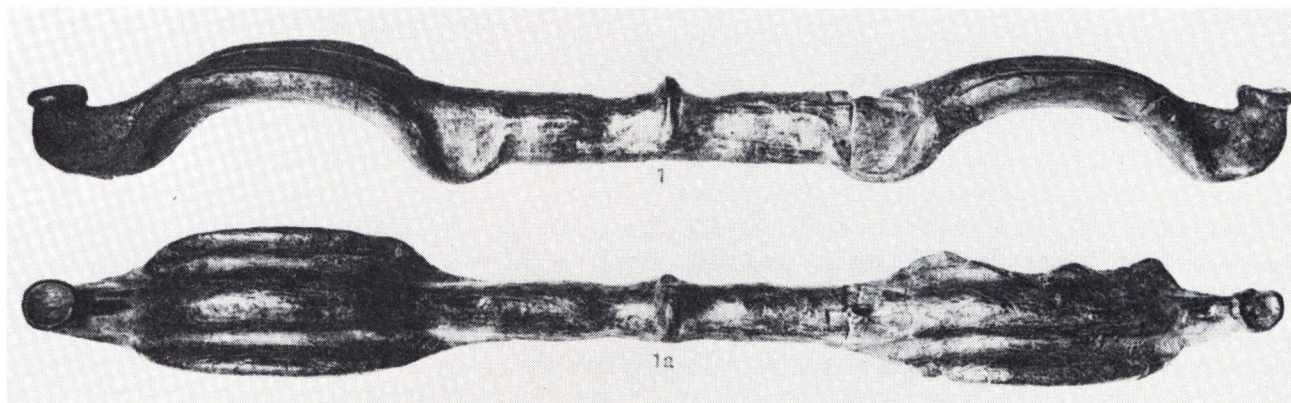
Dobbelt-åg svarende til Bredmose-eksemplaret forekommer, så vidt vides, ikke i det publicerede danske materiale. Til datering af åget er der således ikke nogen hjælp at hente ad denne vej. Derimod foreligger der to C-14 dateringer af åget foretaget på Nationalmuseet. Resultatet af disse kulstofdateringer er, at gennemsnittet af prøverne giver en datering til 330 f.Kr. (7), hvilket svarer til sen per. I af førromersk jernalder.

Umiddelbart synes det mest nærliggende at antage, at åget er fremstillet her i landet. Trægenstande plejer almindeligvis ikke at høre til importvarerne. Det udelukker dog ikke, at der kan være udenlandske forbil- leder for åget.

3. Dobbelt-åg fra La Tène i Schweiz

Fra den berømte fundlokalitet La Tène i Schweiz er blandt træsagerne bevaret nogle dobbelt-åg. P. Vouga behandler i sin publikation fra 1923 to åg, hvoraf sær-

Fig. 4. Dobbelt-åget fra La Tène i Schweiz. Set fra siden og fra oven. Efter Vouga. Ca. 1:6,5.

ligt det ene og bedst bevarede viser flere påfaldende ligheder med Bredmose-åget, såvel i hele formgivningen som i flere detaljer (8).

Dette åg har en længde på 116 cm; det er formentlig af egetræ (fig. 4) og er ligesom ovennævnte symmetrisk på alle leder. De to buede dele af åget, som har hvilet på trækdyrenes nakke, er noget bredere end Bredmose-ågets. Fælles er de høje sidekanter og den buede, lave rygning i midten i længderetningen. På hver side af de buede partier er der vertikale huller, omtrent svarende til Bredmose-eksemplaret, hvilket tyder på samme form for fastbinding af trækdyrene. Også ved enderne er dette åg forsynet med en knapformet udvidelse.

Trækstangen har tilsyneladende også været bundet til åget, her dog antagelig med reb omkring hver side af fremspringet på midten af åget.

Det synes nærliggende at formode, at de fælles træk ikke er helt tilfældige, men skyldes påvirkninger fra Mellemeuropa til Danmark. Netop på denne tid er det imidlertid ikke så ofte, at man har konstateret sikker indflydelse fra de keltiske områder til Danmark. Dette

forhold kan dog muligvis i nogen grad skyldes, at der fra ældre førromersk jernalder kun haves et sparsomt formforråd overleveret i fundene. Men netop blandt træsagerne, som kun under gunstige forhold bevares, synes der at være former, som viser tegn på forbindelse til de keltiske områder. Som eksempel kan nævnes de rektangulære skjolde fra det lidt yngre Hjortspringfund (9).

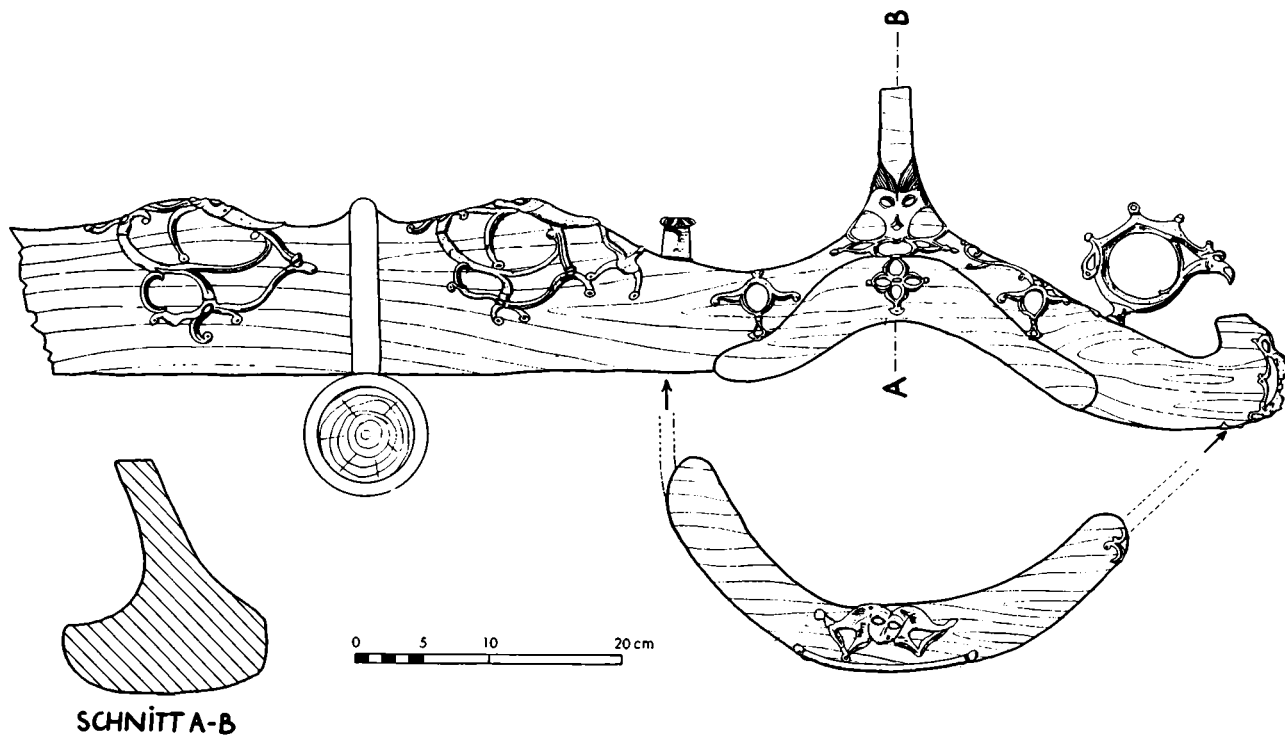
I hvert fald forekommer det ejendommeligt, at det danske formforråd skulle være så forholdsvis upåvirket af keltisk kultur i betragtning af, at store dele af Mellem- og Vesteuropa i løbet af førromersk jernalder bliver en del af den keltiske kulturkreds.

4. Fundet fra Maloměřice i Tjekkoslaviet

På gravpladsen Maloměřice nær Brno i Mähren i Tjekkoslaviet fandtes i 1941 en samling bronzebeslag. De nærmere fundomstændigheder er desværre ikke kendt, men sammen med beslagene skal være fundet træstumper. De af beslagene, som omtales her, er støbte i gennembrudt arbejde og har små huller til pånitning (10).

I publikationen »Bronzekedelen fra Brå« fra 1953

Fig. 5. Bronzebeslagene fra Maloměřice i Tjekkoslaviet: Radnóti's opfattelse af beslagenes placering på et trekåg. Efter Radnóti.

blev de ret indgående behandlet af Ole Klindt-Jensen. Her blev beslagene i en rekonstruktionstegning placeret på en såkaldt tudkande. Det beslag, som anføres at have været afgørende for rekonstruktionen, består figurmæssigt af to oksehoveder, skuende i hver sin retning, og som indfatter den nederste del af tuden. Som grundlag for rekonstruktionen anføres tillige: »Nogle dele har haft en bestemt funktion, andre passer i al almindelighed til en rand eller en buet side« (11).

Om fundets datering slutter Klindt-Jensen, at beslagene må være samtidige med gravpladsen iøvrigt og dermed fra en sen del af La Tène I, hvilket stort set svarer til den ældre del af førromersk jernalder.

Når fundet nævnes her, skyldes det imidlertid, at der senere er fremkommet et helt andet forslag til rekonstruktion. Radnoti (12) har i en artikel foreslået, at de samme beslag i stedet har siddet på et dobbelt-åg af træ (fig. 5). Det anføres også, at de tekniske problemer med at fremstille en tudkande i træ er for komplicerede for datidens keltere, og at tilsvarende tudkander ikke kendes, hvorfor denne rekonstruktion må afvises.

Grundlaget for den alternative rekonstruktion gennemgås meget detaljeret af Radnoti, men skal ikke gengives her. Det skal dog nævnes, at det beslag, der i Klindt-Jensens rekonstruktion omslutter tuden, nu i stedet er anbragt over nakkebuen.

Hvad udsmykningen angår, kendes rigt beslåede åg fra den sene Hallstatt-kultur. Velkendte er fyrstegra-vene fra Hradenin i Tjekkioslovakiet. En af de rige grave indeholdt foruden meget andet også vognde- og et læderbetrukket åg beslået med små bronzestifter i et fladedækkende, geometrisk mønster (13).

I formgivningen har det rekonstruerede åg lighedspunkter med ågene fra La Tène og Bredmose, men på det foreliggende grundlag er det ikke muligt at afgøre,

hvilken af de to rekonstruktioner, der er den mest sandsynlige.

5. *Datidens trækdyr*

Hvilke trækdyr, som har været spændt for ved hjælp af Bredmose-åget, kan næppe siges med bestemthed. Særligt store dyr kan der dog ikke have været tale om. Ågets form og mål synes ikke direkte at give fingerpeg, om det har været heste eller okser. Fundet fra Hjortspring mose på Als viser, at der i førromersk jernalder forekommer heste tilhørende en lille race (14). Hvad okserne angår, viser Ulrik Møhl's undersøgelse af oksehorn fra Nørrekær og Grøntoft, at der er stor variation i dyrenes størrelse (15). Meget store okser kendes fra bronzealderfund, mens ret små okser synes at dominere i romersk jernalder. Naturligt nok synes okserne i førromersk jernalder at indtage en mellemstilling.

Fra især de svenske helleristninger kendes en del billeder af heste og okser. Heste forekommer bl.a. forspændt lette, tohjulede vogne. De ses også brugt som ridedyr på ristninger, hvoraf nogle netop menes at stamme fra førromersk jernalder at dømme efter formen på rytternes skjolde (16).

Til det tunge arbejde med at trække ploven eller den firehjulede vogn (vel arbejdsvognen) bruges derimod okserne (fig. 6). Mange af disse ristninger stammer sandsynligvis fra bronzealderen. Om nogle af billederne også er så sene som fra førromersk jernalder, vides ikke med sikkerhed.

Bondesamfundet i jernalderen har været dybt afhængigt af oksernes trækraft, hvor det vel især var studene, som måtte tage sliddet, således som de stadig er en vigtig trækraft i mange egne af verden.

Moderne eksperimenter har vist, at mens hesten og oxen rundt regnet yder det samme træk, kan hesten holde en noget større hastighed end oxen, og den er

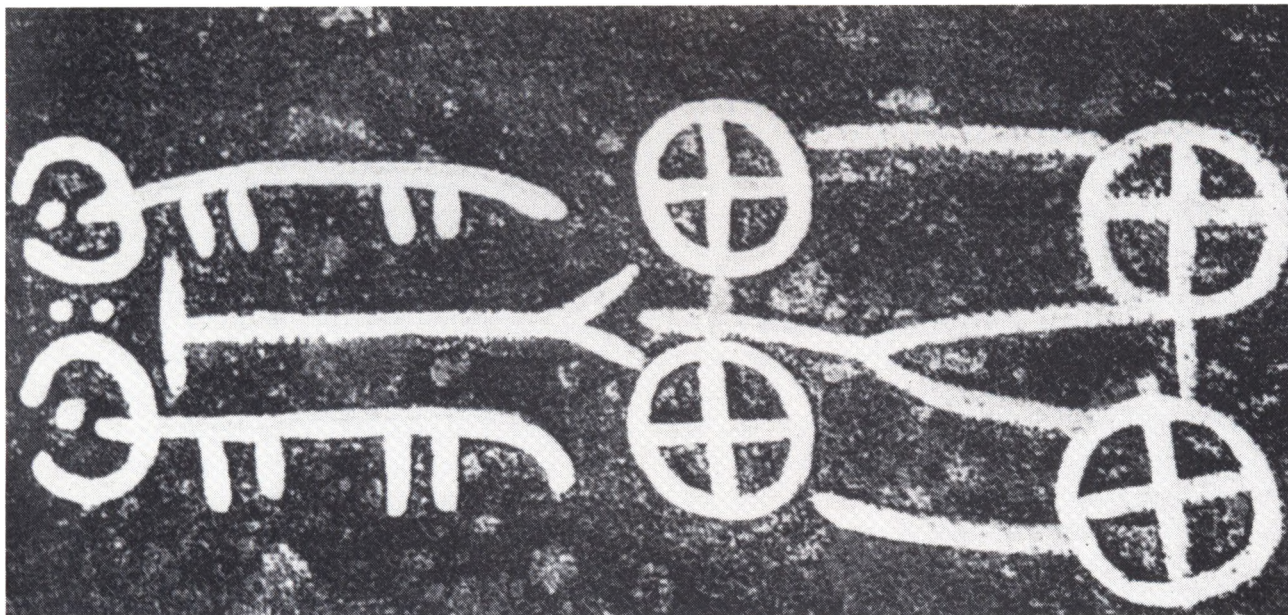

Fig. 6. Helleristning fra Rished, Bohuslän i Sverige. To okser forbundet ved et dobbelt-åg trækker en firehjulet vogn. Efter Broby-Johansen. Ca. 1:7.

samtidig i stand til at arbejde lidt længere pr. arbejdsdag (17). Men hvorfor blev hesten så ikke benyttet i højere grad til f.eks. pløjning i forhistorisk tid?

Det kan være svært at give en dækkende forklaring på dette. Det kan have betydning, at okser er mindre sarte og fodermæssigt mere nøjsomme end heste. Men vigtigere er det måske, at heste har ret svage hove. I et fugtigt, tempereret klima bliver hovene forholdsvis bløde, hvorfor de let nedslides eller beskadiges (18). I Nordeuropa synes hesten at få øget betydning ved

begyndelsen til historisk tid; dette hænger antagelig sammen med udbredelsen af hesteskoen.

Noter

* For henvisninger takkes Jens Ole Lefèvre, Grith Lerche, Jørgen Lund, Bent Madsen og Svend Nielsen.

1. SMS 54A. Inv. nr. S 273. Sb. nr. 111, Feldingbjerg sogn. Åget er udstillet på Skive Museum.
2. Udtalelse af J.C. Krogh, udat.
3. Se note 2.
4. J. Troels-Smith, skrivelse af 17/11-1961.

5. Müller, 1900, p. 223 ff.
6. Fenton, 1971-72, p. 69 f. I artiklen gives en kort oversigt over trækåg fra Nord-, Vest- og Mellemeuropa. Om dateringen anføres det, at åg, som fastbindes foran eller bag hornene (på okser), anses for at høre til de ældste former. Derimod anses den anden gruppe af åg, som hviler på trækdyrenes nakke (og trykker mod skuldrene), og som er bundet fast omkring halsen på trækdyrene, generelt for at være noget yngre (p. 72).
7. Tauber, H., 1966, p. 110 f. K-800A (ligninfraktion): 2320 ± 100 . K-800B (cellulosefraktion): 2230 ± 100 . (Begge angivelser før 1950. Ukalibreret).
8. Vouga, 1923, p. 95 f. og pl. XXXV 1 og 1a. – Fenton, 1971-72, p. 73 f, omtaler også nogle åg fra Irland af lighed med de her behandlede. Jfr. også Lucas 1972, fig. 2 og 3.
9. Rosenberg, 1937, se f.eks. fig. 30.
10. Beslagene blev publiceret af K. Hücke i 1942. Henvi-sning hos Klindt-Jensen, 1953, p. 91, note 12.
11. Klindt-Jensen, 1953, p. 26.
12. Radnoti, 1958, p. 28 ff.
13. Filip, 1966, p. 506, »Hradenin«.
14. Brøndsted, 1960, p. 107.
15. Möhl, 1971, p. 61 ff. Jfr. også Möhl, 1957, hvor det bl.a. belyses, hvorledes vanskeligheden ved at skelne mellem oksernes køn påvirker vurderingen af deres størrelse.
16. Gelling and Davidson, 1969, p. 84.
17. White, 1962, p. 62.
18. White, 1962, p. 57.

Litteratur

Becker, C.J.: Førromersk jernalder i Syd- og Midtjylland. National-museets skrifter, større beretninger, VI. København 1961.

Broby-Johansen, R.: Oldnordiske Stenbilleder. 2. rev. udg. København 1973.

Brøndsted, J.: Danmarks Oldtid, III (Jernalderen). København 1960.

Fenton, A.: Early Yoke Types in Britain. Proceedings of the Hungarian Agricultural Museum. Budapest. 1971-1972.

Filip, J.: Enzyklopädisches Handbuch zur Ur- und Frühgeschichte Europas. Stuttgart 1966.

Gelling, P. & H.E. Davidson: The Chariot of the Sun and other Rites and Symbols of the Northern Bronze Age. 1969.

Klindt-Jensen, O.: Bronzekedelen fra Brå. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter, III. Århus 1953.

Lucas, A.T.: Irish Ploughing Practices. Tools and Tillage, vol. II, 1, 1972.

Müller, S.: Vognaag til Trækdyr. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1900.

Möhl, U.: Zoologisk gennemgang af knoglemateriale fra jernalder-bopladserne Dalsøj og Sorte Muld, Bornholm. I: Klindt-Jensen, O.: Bornholm i folkevandringstiden. Nationalmuseets Skrifter. Større beretninger II. København 1957.

Möhl, U.: Oksehorn fra førromersk jernalder. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1971.

Radnóti, A.: Zur Frage der Beschläge von Brünn-Malmeritz (Brno-Maloměřice), Germania 36. 1958.

Rosenberg, G.: Hjortspringfundet. Nordiske Fortidsminder, III. København 1937.

Tauber, H.: Danske kulstof-14 dateringer af arkæologiske prøver, II. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1966.

Vouga, P.: La Tène. 1923.

White, Lynn Jr.: Medieval Technology and Social Change. Oxford 1962.